

O'ZBEK TILINING BUGUNGI TARAQQIYOTI: TILNING ILM-FAN, TEXNIKA VA BOSHQA SOHALARDAGI O'RNI

Hasanova Mavluda Bahromovna

TerDMAU litseyi o'zbek tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada o'zbek tilining mustaqillik yillaridagi taraqqiyot bosqichlari, uning davlat tili sifatidagi huquqiy-ma'naviy mavqei va zamonaviy ilm-fan, texnika, axborot texnologiyalari hamda boshqa ijtimoiy sohalardagi qo'llanilish doirasi tahlil qilinadi. Tilning raqamlashtirilishi, ilmiy-texnik terminologiyaning shakllanishi, sun'iy intellekt tizimlariga integratsiyalashuvi kabi dolzarb masalalar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, o'zbek tilini yanada rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *davlat tili, o'zbek tili taraqqiyoti, ilmiy-texnik terminologiya, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, atamashunoslik, lotin yozuvi, ona tili ta'limi.*

KIRISH

Til — millatning yashash kodi va uning kelajakka bo'lgan ishonchining ifodasidir. O'zbek tili o'z tarixining eng yangi va eng dinamik bosqichini boshidan kechirmoqda: u endi nafaqat kundalik muloqot vositasi, balki davlat boshqaruvi, ilm-fan, ta'lim, tibbiyot va raqamli texnologiyalarning to'liq huquqli quroliga aylanish sari yo'l bosib o'tmoqda.

1989-yilda "Davlat tili haqida"gi Qonun qabul qilingach, o'zbek tili rasmiy maqom oldi. Biroq haqiqiy sifat o'zgarishi mustaqillik yillarida, ayniqsa so'nggi o'n yillikda yuz berdi. 2019-yilda qabul qilingan Farmon o'zbek tilining nufuzini oshirish, lotin yozuviga to'liq o'tish va ilmiy-texnik terminologiyani tartibga solish bo'yicha yangi bosqichni boshlab berdi. Ushbu maqolada aynan shu yangi bosqichning yutuq va muammolari ko'rib chiqiladi.

1. O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI HUQUQIY-MA'NAVIY ASOSLARI

Davlat tili maqomi — bu shunchaki huquqiy yorliq emas, balki millatning o'z-o'zini anglashi, davlat boshqaruvi va ta'lim tizimini birlashtirgan asosdir. O'zbekistonda davlat tili siyosati quyidagi yo'nalishlarda olib borilmoqda:

Qonunchilik bazasining mustahkamlanishi. Davlat tili to'g'risidagi qonun va unga kiritilgan o'zgartirishlar, shuningdek 2019-yilgi Farmon davlat idoralari, OAV va xizmat ko'rsatish sohalarda o'zbek tilidan foydalanish majburiyatini kuchaytirdi.

Lotin yozuviga o'tish jarayoni. Yozuv tizimini yangilash — bu tilning xalqaro maydonga integratsiyalashuvi va raqamli muhitga moslashuvining muhim sharti. Lotin alifbosiga to'liq o'tish bosqichma-bosqich, ta'lim tizimi va ommaviy axborot vositalari orqali amalga oshirilmoqda.

Atamashunoslik ishlarining jonlanishi. Davlat tilini rivojlantirish departamenti va tegishli ilmiy muassasalar tomonidan yangi soha terminlarini milliy asosda shakllantirish bo'yicha izchil ish olib borilmoqda.

Davlat tilining ravnaqi — bu millatning bugungi kuni uchun emas, balki ertangi kuni uchun qo'yilgan poydevordir. Til qancha ko'p sohada ishlasa, millat shuncha mustahkam turadi.

2. O'ZBEK TILINING ILM-FAN VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'RNI

XXI asr — raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt davri bo'lib, til bu davrda yashab qolishi uchun albatta texnologik muhitga integratsiyalashuvi zarur. O'zbek tili so'nggi yillarda ushbu yo'nalishda sezilarli yutuqlarga erishdi.

Davlat xizmatlarini ko'rsatishning yagona portali, elektron hukumat tizimlari va raqamli imzo xizmatlari to'liq o'zbek tilida yuritilmoqda. Yirik xalqaro tarjima tizimlari (Google Tarjima, Yandex Tarjima) o'zbek tilini qo'llab-quvvatlashni kengaytirdi, bu esa fan va texnika sohasidagi xalqaro ma'lumotlarning ona tilimizga o'girilishini osonlashtirmoqda. Shu bilan birga, sun'iy intellekt asosidagi til modellari va ovozli yordamchilarga o'zbek tilini qo'shish bo'yicha ham mahalliy, ham xalqaro darajada ishlar olib borilmoqda.

Quyidagi jadvalda o'zbek tilining turli sohalaridagi raqamlashtirilish darajasi umumlashtirilgan:

Yo'nalish	Amalga oshirilayotgan ishlar	Hozirgi holat
Davlat boshqaruvi	Elektron hukumat portallari, raqamli hujjat aylanmasi o'zbek tilida yuritilishi	Barqaror
Sun'iy intellekt	Til modellari va ovozli yordamchilarga o'zbek tilini qo'shish bo'yicha ishlar	Rivojlanmoqda
Ta'lim platformalari	Milliy elektron darsliklar, masofaviy ta'lim kurslari	O'rtacha
Tarjima tizimlari	Mashinaviy tarjima xizmatlarida o'zbek tili sifatining oshishi	O'rtacha
Ilmiy nashrlar	Milliy ilmiy jurnallarda o'zbek tilidagi maqolalar soni	O'sish tendentsiyasi

Dasturlash va muhandislik sohasida esa vaziyat murakkabroq: ko'pchilik texnik hujjatlar va dasturlash tillari bo'yicha adabiyotlar hamon ingliz tilida qolmoqda. Bu yosh mutaxassislarni ikki tilli (o'zbek-ingliz) muhitda ishlashga undaydi, biroq shu bilan birga milliy terminologiyaning ishlab chiqilishini sekinlashtiradi.

3. TIBBIYOT, TA'LIM VA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA O'ZBEK TILINING QO'LLANILISHI

Tibbiyot sohasida o'zbek tilidagi ilmiy adabiyotlar, klinik tavsiyalar va dori vositalari haqidagi ma'lumotlarning ko'payishi bemorlar uchun tibbiy xizmatlarning tushunarliqligini oshirdi. Shifokorlar va bemorlar o'rtasidagi muloqotda ona tilining ustunligi tibbiy xato xavfini ham kamaytiradi.

Ta'lim tizimida milliy darsliklar, elektron ta'lim resurslari va masofaviy kurslarning o'zbek tilida yaratilishi davom etmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy

ishlarni o'zbek tilida yozish va himoya qilish imkoniyatlarining kengaytirilishi yosh tadqiqotchilarni ona tilida fikr yuritishga undaydi.

Ommaviy axborot vositalari, milliy kino va teleradio kompaniyalari ham o'zbek tilining boyishida muhim o'rin tutadi. Xorijiy filmlarning o'zbek tiliga dublyaj qilinishi, milliy kontent ishlab chiqarishning ortishi yoshlarning ona tilida fikrlash va ifoda etish ko'nikmalarini mustahkamlamoqda.

4. MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Erishilgan yutuqlarga qaramay, o'zbek tilining zamonaviy sohalaridagi rivojida bir qancha muammolar saqlanib qolmoqda:

- Ilmiy-texnik terminologiyada yagona standartning yetishmasligi, bir tushunchaning turli atamalar bilan yuritilishi;
- Yoshlar nutqida zarur bo'lmagan xorijiy so'z va kalkalarning ortib borishi, ayniqsa IT va ijtimoiy tarmoqlar muhitida;
- Dasturlash, muhandislik va aniq fanlar bo'yicha o'zbek tilidagi sifatli o'quv-uslubiy adabiyotlarning yetarli emasligi;
- Sun'iy intellekt tizimlari uchun zarur bo'lgan katta hajmdagi sifatli o'zbek tilidagi matn korpusining cheklanganligi.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun atamashunoslik komissiyalarining ishini kuchaytirish, milliy IT kompaniyalari bilan hamkorlikda til texnologiyalarini rivojlantirish va ona tili ta'limi sifatini barcha bosqichlarda oshirish zarur.

XULOSA VA TAVSIYALAR

O'zbek tili bugungi kunda davlat tili sifatidagi mustahkam huquqiy maqomga ega bo'lib, uning ilm-fan, texnika, tibbiyot va ta'lim sohalaridagi qo'llanilish doirasi izchil kengayib bormoqda. Ayni paytda, globallashuv va raqamli texnologiyalar davri tilning yanada faol rivojlanishini taqozo etadi.

O'zbek tilining zamonaviy sohalaridagi mavqeini yanada mustahkamlash uchun quyidagi tavsiyalar maqsadga muvofiqdir:

- Ilm-fan, texnika va raqamli texnologiyalar bo'yicha milliy terminologiyani izchil va yagona asosda shakllantirish;
- Sun'iy intellekt va til texnologiyalari uchun sifatli o'zbek tilidagi matn korpuslarini yaratish bo'yicha ilmiy loyihalarni qo'llab-quvvatlash;
- Ta'lim muassasalarida ona tiliga hurmat va ilmiy uslubda yozish ko'nikmalarini yoshlikdan shakllantirish;
- Ko'p tillilikni inkor etmagan holda, davlat tilining jamiyat hayotidagi yetakchilik mavqeini izchil mustahkamlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni. Toshkent, 1989-yil.
2. Mirziyoyev Sh.M. "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. Toshkent, 2019-yil.
3. Dadabayev H. (2018). O'zbek terminologiyasi. Toshkent: Yoshlar nashriyoti.

4. Sayfullayeva R., Mengliyev B. va boshq. (2013). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. "O'zbek tili va adabiyoti" ilmiy-metodik jurnali materiallari.
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat tilini rivojlantirish departamentining rasmiy ma'lumotlari.